

Een vorm van delen

Het Kulturhus in Gelderland 2004-2007

Beleidsregels

Inleiding

In januari 2003 stelden Provinciale Staten de Subsidieregeling Kulturhusen Gelderland 2003 (voorstel K-736) vast. Deze regeling was bedoeld om het Kulturhusconcept uit te testen in een drietal proefopstellingen (budget € 750.000,-). De opgedane ervaringen worden verwerkt in een definitieve regeling voor de periode 2004-2007. De belangstelling voor de pilotregeling was bijzonder groot, zeker gemeten aan de relatief korte tijd van voorbereiding en bekendmaking. Zestien aanvragen uit alle delen van Gelderland werden ingediend. Het concept slaat dus kennelijk aan. Subsidies zijn inmiddels toegekend voor Kulturhusen in Giesbeek (gemeente Angerlo), Beek (gemeente Ubbergen) en Boven-Leeuwen (gemeente West Maas en Waal). In de grote respons vanuit de gemeenten zien wij aanleiding met dit concept door te gaan.

Deze notitie bevat de beleidsregels en een inhoudelijke toelichting als basis voor het beleid voor de jaren 2004-2007.

Beleidsregels Het Kulturhus in Gelderland 2004-2007

- 1 Gezamenlijke verantwoordelijkheden voor management, beheer en programmering.
- 2 In het Kulturhus zijn minstens drie van de volgende functies aanwezig: Welzijn, Zorg, Cultuur, Educatie en Maatschappelijke en Zakelijke dienstverlening.
- 3 Aantoonbare betrokkenheid van de bewoners van de gemeenschap waar het Kulturhus staat.
- 4 Het Kulturhusgebouw is gebruiksvriendelijk, bouwkundig duurzaam en van hoge architectonische kwaliteit.

Aanvullende criteria bij prioriteitsstelling zijn in volgorde van belangrijkheid:

- de fase van voorbereiding (plannen die het verst zijn maken de meeste kans);
- regionale spreiding (experimenten zo veel mogelijk geografisch verdelen);
- functie-accenten (verdeling over verschillende inhoudelijke varianten);
- schaal van de lokale gemeenschap (verdeling over verschillende schaalgroottes).

De samenleving verandert

Het platteland heeft in veel opzichten een ander gezicht gekregen. Niet alleen door veranderingen als individualisering, welvaartstoename, hoger opleidingsniveau, vergrijzing en globalisering. Vooral drastische veranderingen in zijn economische motor, de landbouw, lieten sporen na. Gewijzigde afzetmarkten, een andere waardering van de omgeving (ruimtelijk, landschappelijk, milieu) en toegenomen aandacht voor dierwelzijnsbeleid zorgden in de landbouw voor een omwenteling in denken en doen. De gevolgen zijn daar op vrijwel alle terreinen merkbaar: economische achteruitgang van de landbouw, vertrek van jongeren, hergebruik van agrarische bebouwing, ontwikkeling nieuwe economische dragers, duurzaam grondgebruik, toegenomen mobiliteit, afnemend voorzieningenniveau e.d. Voor de oorspronkelijke bewoners zijn de gevolgen vaak verstrekkend. Oude sociale verbanden veranderen, werkloosheid wordt werkelijkheid, financiële problemen doemen op. De psychische en sociale druk zijn groot.

Ook steden hebben een leefbaarheidsprobleem, met als specifieke oorzaak de opeenhoping van maatschappelijke problematiek en publieke verpaupering. Antwoorden zijn gezocht en gevonden in tal van stimuleringsmaatregelen. Het Rijk heeft die gebundeld in zijn programma's Grote Steden Beleid (GSB) en Investeren in Stedelijke Vernieuwing (ISV, gedecentraliseerd naar de provincies), de provincie in haar Gelders Stedelijk Ontwikkelingsbeleid (GSO). Hebben GSB en ISV vooral oog voor investeringen in de fysieke omgeving, via het GSO investeren Gelderse steden ook stevig in sociale en economische maatregelen.

Minder zichtbaar maar even belangrijk zijn de demografische trend naar ontgroening en vergrijzing, de groeiende multiculturaliteit onder ouderen en de toenemende behoefte van mensen met een beperking aan voorzieningen in de buurt waar zij terecht kunnen voor ondersteuning en contact. Elementen in het provinciale beleid die o.m. hierop inspelen zijn de woonservicegebieden, deconcentratie van residentiële voorzieningen en de brede schoolontwikkeling.

Gevolgen voor de leefbaarheid

Al deze ontwikkelingen geven mensen, vooral op het platteland, het gevoel dat hun omgeving minder leefbaar is geworden. Vooral de sluiting van allerlei basale voorzieningen treft hen pijnlijk. Postkantoor, buurtwinkel, huisarts, onderwijs, peuterzaal, ouderenzorg, kinderopvang, thuiszorg, bibliotheek, bankfiliaal, basisschool, spreekuren van gemeenten e.d zijn allemaal zaken die burgers nodig hebben en de basis vormen van een bloeiende sociale structuur. In de loop der jaren trokken veel van dergelijke dienstverleners zich terug uit kleine kernen op het platteland of uit wijken van steden. Achter bleven verweesde gemeenschappen, die dergelijke basisbehoefte nu moeten betrekken in ver(der) weg gelegen centra. Dat is niet alleen een handicap voor hen, die zijn aangewezen op het zich eveneens terugtrekkende openbaar vervoer. Ook de sociale structuur lijdt onder het verdwijnen van plekken, waar mensen elkaar ontmoeten, de onderlinge band verstevigen en op die manier een kleine gemeenschap letterlijk levend houden.

Ook in andere landen doet zich dit verschijnsel voor. Nederland is daarin niet uniek. In Scandinavië, maar ook in Engeland zijn alternatieven ontstaan die het aloude dorpshuis en vergelijkbare multi-functionele voorzieningen een nieuwe dimensie geven, al wordt het ideaalmodel zoals ons dat voor ogen staat lang niet overal gehaald. Door deze buitenlandse voorbeelden geïnspireerd startte de provincie Overijssel enkele jaren geleden beleid rond dit nieuwe type gemeenschapsvoorzieningen. Sindsdien staan zij bekend onder hun Scandinavische naam, Kulturhus.

Een Kulturhus is een gemeenschapsvoorziening nieuwe stijl. Zijn kenmerk is integratie van voorzieningen die behoren tot de basisbehoeften van burgers. Wat maakt een Kulturhus anders dan een dorps huis? Wezenlijk verschil is dat zijn organisatie in tegenstelling tot die van een dorps huis is gericht op gezamenlijkheid. Dorps huizen laten vrijwel overal het beeld zien van verschillende instellingen onder één dak, met een klantgerichtheid naar de eigen doelgroep en een gescheiden management en programmering. In een Kulturhus profiteren “bewoners” en gebruikers van elkaars kennis en accommodatie, voelen zich daarvoor gezamenlijk verantwoordelijk, organiseren dat formeel via een gezamenlijk management en bieden de lokale gemeenschap een geïntegreerd aanbod. Een dergelijk concept vraagt om een andere bouwwijze en ruimtelijke indeling dan bij dorps huizen. Bovendien zijn de combinatiemogelijkheden groter. Een Kulturhus is in de eerste plaats een organisatievorm waar later een passend gebouw bij ontworpen wordt. Dat betekent dat er een expliciete keuze gemaakt moet worden voor een Kulturhus of een dorps huis, afhankelijk van de plaatselijke situatie. Binnen een Kulturhus kunnen ook onderwijs en educatie een plaats krijgen, samen met voorzieningen voor maatschappelijke en zakelijke dienstverlening. Het bredeschool-concept is bijvoorbeeld in de Kulturhuspilots in Beek en Giesbeek een belangrijk element, samen met de aanwezigheid van de bibliotheek. In Boven-Leeuwen is de combinatie met woningen voor ouderen een aantrekkelijk element. Daarnaast kan aan een Kulturhus een geïntegreerd zorg-concept worden verbonden. De combinatiemogelijkheden zijn bijna onbegrensd.

Samenvattend zijn de uitgangspunten van een Kulturhus:

- profiteren van elkaars kennis en accommodatie;
- zich daarvoor gezamenlijk verantwoordelijk voelen;
- dat formeel organiseren via een gezamenlijk management;
- met betrokkenheid van de bewoners
- de lokale gemeenschap via een geïntegreerd aanbod veel meer kunnen aanbieden.

Bouwwijze en ruimtelijke indeling moeten deze omgangsvormen naar de praktijk vertalen.

3

Relatie met woonservicegebieden

Een Kulturhus en een woonservicegebieden gaat op wezenlijke punten uit van hetzelfde concept: integratie van voorzieningen die in die vorm structuur en sociale kracht geven aan de gemeenschap waarin zij staan. In 2003 is in het kader van het programma Ontgroening en Vergrijzing een start gemaakt met het bekend maken van woonservicegebieden in Gelderland. Steeds meer gemeenten en instellingen maken plannen om toekomstige senioren een leefsituatie midden in de samenleving te bieden. Vanwege de grote aantallen (vergrijzing) en de gewenste kwaliteit is een actieve en ondernemende opstelling van alle partijen geboden. De provincie stimuleert dit. In woonservicegebieden wonen verschillende generaties naast elkaar, hebben mensen met een functiebeperking aangepaste huisvesting, zijn voorzieningen binnen handbereik en is de woonomgeving veilig en geschikt voor alle leeftijden.

Een Kulturhus kan een goed startpunt zijn voor het ontwikkelen van een woonservice-gebied mits de woningen in de omgeving van het Kulturhus geschikt zijn voor de huisvesting van ouderen en mensen met een functiebeperking. De meerwaarde zit onder andere in de inhoudelijke samenwerking. Zo zijn er voorbeelden waar ouderen een rol spelen bij de kinderopvang of waar een huisartsenpost in het Kulturhus goed bereikbaar is voor ouderen.

4

Het Kulturhusconcept in Gelderland

Het Kulturhus is een gedachte, een concept, geen blauwdruk en nog minder een dogma. Niet alle gemeenschapsvoorzieningen hoeven een Kulturhus te zijn. Evenmin moet een situatie herleven die vroeger bestond en onder bestaande maatschappelijke en economische omstandigheden niet meer te realiseren is. Wel om te behouden of terug te brengen wat tegenwoordig op een andere manier realistisch en haalbaar is. Geen zaak van restauratie dus, maar van een nieuwe benadering met perspectief voor de toekomst. Zowel op het platteland als in stadswijken.

Een Kulturhus moet voorzien in de behoeften van de gemeenschap waar het staat, daar een integraal onderdeel van uitmaken en dus centraal gelegen, goed bereikbaar en goed toegankelijk zijn. Lokale behoeften zijn overal anders en de mix van voorzieningen kan per locatie verschillen.

Het eerste Kulturhus in Gelderland is onlangs geopend in Giesbeek, gemeente Angerlo. Dit Kulturhus is een combinatie van o.a. een basisschool, peuterspeelzaal, crèche, buitenschoolse opvang, cultureel centrum, bibliotheek, thuiszorg en inter-
netruimte. Er is een mooie zaal ontstaan voor toneelvoorstellingen e.d. met een afsluitbaar podium dat dan in gebruik is door de basisschool. De meerwaarde blijkt ook uit het feit dat de thuiszorg was verdwenen uit Giesbeek maar dankzij het Kulturhus en in een gecombineerde ruimte met o.a. het consultatiebureau weer beschikbaar is.

Dit is een voorbeeld, maar het kan ook anders. Naast de al genoemde functies zijn ook denkbaar ruimtes voor basale post- en financiële handelingen, spreekuren van gemeentelijke dienstverlening (paspoorten, rijbewijzen, aangifte geboorten en overlijden, sociale dienst e.d.), onderwijs (brede schoolconcept), maatschappelijk werk, jeugdcentra, film-, theater- en muziekvoorstellingen, een buurtsupermarkt enz.

Verder kan een Kulturhus, afhankelijk van het functiepakket, ook aantrekkelijk zijn voor mensen in een kwetsbare positie. Denk aan mensen die na deconcentratie buiten een zorginstelling, vaak in een geïsoleerde positie, gaan wonen. De toegankelijkheid voor rolstoelgebruikers is vanzelfsprekend en dient alleen al bouwkundig mogelijk te zijn.

In alle gevallen moet het gaan om integratie van kleinschalige functies van verschillend pluimage zoals zorg, educatie, welzijn, cultuur en maatschappelijke en commerciële dienstverlening, zodanig dat het de sociale vitaliteit en de leefbaarheid verbetert.

Zo komen wij tot de volgende criteria waaraan Kulturhusaanvragen worden getoetst:*1 Gezamenlijke verantwoordelijkheden voor management, beheer en programmering.*

Een gezamenlijk management is een basiseis voor het slagen van het Kulturhusconcept. Dat betekent dat in de praktijk een Kulturhusorganisatie en een Kulturhusgebouw door één rechtspersoon wordt gerund. De organisatievormen die het best passen binnen het Kulturhusconcept zijn een vereniging, een stichting of een besloten vennootschap (BV). De dagelijkse leiding is in handen van een manager. Deze is verantwoordelijk voor het realiseren van voorafgestelde doelstellingen. Uiteraard zal er (afhankelijk van de omvang van een Kulturhus) een aparte professional moeten zijn die inhoudelijk en praktisch verantwoordelijk is voor het werk van zijn organisatie. Het beheer betreft de volledige exploitatie van het gebouw (afschrijving, onderhoud, beveiliging, schoonmaak, verhuur e.d.).

Ten behoeve van het Kulturhus wordt jaarlijks een programma opgesteld onder verantwoordelijkheid van de manager. Uitgangspunt voor de gezamenlijke programmering zijn de doelstellingen verwoord in het projectplan ten aanzien van het Kulturhus. Bij het programma is een vastgelegd en financieel uitvoerbare begroting gevoegd. De gemeente garandeert de dekking voor tenminste vijf jaar. Uit statutaire bepalingen worden de advies- en beslisbevoegdheden geregeld. De aanvraag dient een verklaring te bevatten, waarin de instellingen die in het Kulturhus onderdak vinden, zich op deze gezamenlijkheid vastleggen.

2 In het Kulturhus zijn minstens drie van de volgende functies aanwezig: Cultuur, Welzijn, Educatie, Zorg en Maatschappelijke en zakelijke dienstverlening.

Om een Kulturhus “body” te geven achten wij minstens drie verschillende functies nodig. Gerangschikt per functie zijn de volgende voorzieningen denkbaar:

Welzijn: spreekuur maatschappelijk werk, jongerenwerk, Jongeren Informatie Punt, (recreatief) dagverblijf, internetcafé, informatiepunt voor zorg/wonen en welzijn, vergaderruimten, kinderopvang, buitenschoolse opvang, dagopvang ouderen;

Zorg: een Gezondheids Informatie Punt, thuiszorg (spreekuurruimte, vergaderfaciliteit, hulpmiddelenuitgifte), huisarts, dokter- en prikpost, verdeelpost apotheek, consultatiebureau, EHBO-behandelkamer, fysiotherapie, dagopvang/nachtopvang c.q. ziekenboeg, senioren gymnastiek;

Cultuur: oefen- en presentatieruimtes voor culturele activiteiten (theater, muziek, film, exposities e.d.), bibliotheek, lokale omroep, muziekschool;

Educatie: peuterzaal, basisschool, volksuniversiteit

Maatschappelijke dienstverlening: gemeentelijk servicepunt (afgifte paspoorten en rijbewijs, aangifte geboorten en overlijden, spreekuur sociale dienst e.d.); Zakelijke dienstverlening: buurtsupermarkt, postkantoor, bankfiliaal, servicepunt voor de woningbouwcorporatie, buurtconciërge, loket voor ziektekostenverzekeringen.

3 Betrokkenheid van de bewoners van de gemeenschap waar het Kulturhus staat.

Een Kulturhus speelt een prominente rol in een dorp of wijk en is bedoeld om de

leefbaarheid voor de bewoners inhoud te geven. Invloed van bewoners en gebruikers is daarom van wezenlijk belang voor het draagvlak van het Kulturhus. Deze invloed zal daarom structureel een plek moeten hebben binnen de organisatie van het Kulturhus. De wijze waarop deze structurele inbreng gerealiseerd wordt is mede afhankelijk van de omvang van het Kulturhus, de deelnemende participanten en de omvang en taakin-vulling van het aanwezige management.

4 Het Kulturhusgebouw is gebruiksvriendelijk, bouwkundig duurzaam en van hoge architectonische kwaliteit.

Gebruiksvriendelijk wil zeggen: fysiek goed toegankelijk, ook voor mensen met een lichamelijke beperking en toegesneden op de behoeften van de gebruikers die worden verwacht.

Een bouwkundig duurzaam Kulturhus voldoet minimaal aan de basiseisen van het Nationaal Pakket voor Duurzaam Bouwen en is geschikt voor meervoudig ruimtegebruik. Bovendien wordt bij de bouw rekening gehouden met eventuele toekomstige functies. Dat betekent flexibel en aanpasbaar bouwen.

Hoge architectonische kwaliteit is, zoals deze formulering al aangeeft, meer dan gemiddelde kwaliteit. Het gaat over de bouwkundige interactie tussen de binnen- en buitenkant en de kwaliteit van het interieur. Veel van de bestaande dorps-huizen zijn destijds met minimale middelen gebouwd en hun uitstraling is daar ook naar. Vele hebben zichzelf dan ook overleefd en voldoen niet meer aan geldende regels van hygiëne, arbokwaliteit en brandveiligheid. Ook, en niet minder belangrijk, voldoen ze niet meer aan de smaak van bezoekers, jong of oud, die er de sfeer missen waarin ze zich thuisvoelen. Wil een Kulturhus een voorzieningen worden die niet alleen het hart van een gemeenschap is, maar ook het hart van de burgers raakten, dan is standaard, voorspelbare en zich herhalende utiliteitsbouw niet meer voldoende. Scandinavië kent Kulturhusen die simpel, functioneel en bovendien smaakvol zijn gebouwd. Duidelijk geen voorbeelden van utiliteitsbouw, maar van een bouwopvatting die in vormgeving en materiaal-gebruik duurzaamheid en gebruikswaarde koppelt aan gevoel voor sfeer: warmte, licht, kleur e.d. Kortom, er is niet alleen nagedacht over de vraag wat nodig is om mensen daar heen te halen, maar ook om ze daar te houden. Dat wil niet zeggen dat dure architecten moeten worden ingehuurd. Met betrekkelijk simpele ingrepen kan een gebouw van binnen en van buiten tot iets verrassends worden gemaakt, waarop inwoners trots zijn. Juist dat gevoel bepaalt meestal de mate waarin zij zich betrokken voelen. Voor de keuze van een architect is het dan ook belangrijk dat het iemand is die de gezamenlijkheid tussen de deelnemende organisaties binnen het Kulturhus kan vertalen naar een gebouw.

Prioriteitsstelling

Als er meer positief beoordeelde aanvragen zijn dan met het beschikbare budget kunnen worden gehonoreerd, zijn aanvullende criteria nodig om nader te selecteren. In volgorde van belangrijkheid luiden die:

- de fase van voorbereiding (plannen die het verst zijn maken de meeste kans);
- regionale spreiding (experimenten zo veel mogelijk geografisch verdelen);
- functie-accenten (verdeling over verschillende inhoudelijke varianten);
- schaal van de lokale gemeenschap (verdeling over verschillende schaal-grootte).